SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:500

av Jesper Skalberg Karlsson (M)

En öpolitik för Sverige

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga en samlad svensk öpolitik med utgångspunkt i EU:s strategi för öar och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga åtgärder som kompletterar det kommunalekonomiska utjämningssystemet för att beakta Gotlands permanenta och opåverkbara merkostnader och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Gotland är en unik och omistlig del av Sverige. Öns läge ger stora möjligheter, men också kostnader som inte går att organisera eller effektivisera bort: ett hav skiljer Gotland från fastlandet. Det påverkar förutsättningarna för exempelvis sjukvård, transporter, företagande och beredskap. Helt enkelt förutsättningarna för att vardagen ska gå ihop.

Att värna Gotlands utveckling handlar såklart om att hela Sverige ska kunna leva och lyckas. Men det handlar också om nationell säkerhet. Mitt i Östersjön behöver det finnas ett robust samhälle som fungerar även när förbindelserna med omvärlden utsätts för påfrestningar. Det ansvaret kan inte vila enbart på gotländska skattebetalare.

Den 10 juni 2026 antog EU-kommissionen för första gången en särskild strategi för öar, tillsammans med en strategi för kustsamhällen. Kommissionen uppmärksammar därmed de sammanhängande problem som öläget kan innebära: dyra transporter, begränsade marknader, sårbar energiförsörjning och svårigheter att upprätthålla samhällsservice. Sjukvård och krisberedskap ingår uttryckligen i den östrategin.

Det är ett välkommet steg. Frågor som länge har behandlats var för sig sätts nu i ett sammanhang och för Gotland är sambanden uppenbara. Utan fungerande transporter blir det svårare att rekrytera till vården och att driva företag. Utan säker el- och energiförsörjning försvagas både utvecklingsmöjligheterna och beredskapen.

Strategin innebär inte i sig att Gotland får nya statsbidrag eller att regeringen plötsligt kan bortse från EU:s statsstödsregler. Däremot ger den en tydligare inriktning för arbetet. Medlemsstaterna uppmanas att ta hänsyn till öars behov i framtida nationella och regionala planer och att utveckla samordnade insatser för öarnas utveckling. Sverige bör ta vara på den chansen.

En svensk öpolitik bör utgå från de faktiska förutsättningarna. I denna motion står öar utan fast landförbindelse i centrum. Där går det inte att köra bil eller ta tåget till grannkommunen när den egna kapaciteten inte räcker till. Samtidigt skiljer sig behoven mellan Gotland, mindre skärgårdsöar och andra ösamhällen. En samlad politik bör kunna ge utrymme för dessa skillnader.

Gotland är, menar jag, det tydligaste exemplet på varför detta behövs. Regionen ansvarar för både kommunala och regionala verksamheter och måste upprätthålla en bred sjukvård trots ett litet befolkningsunderlag. Visby lasarett behöver ha beredskap för akuta tillstånd som regioner på fastlandet kan hantera genom sin närhet till fler sjukhus, även bortom den egna regiongränsen. Viss gotländsk vård kräver i stället helikoptertransport över havet. Samverkan med andra regioner är så att säga viktig, men den upphäver inte avståndet som Östersjön innebär.

Region Gotland redovisade 2023 en analys där sjukvårdens merkostnader till följd av öläget uppskattades till mellan 257 och 277 miljoner kronor. Det motsvarade omkring 14 procent av verksamhetens nettokostnader enligt bokslutet för 2022. Beloppen behöver uppdateras, men analysen visar storleksordningen på utmaningen.

Det kommunalekonomiska utjämningssystemet har stor betydelse för Gotland. Frågan är om det tillräckligt väl, i sin nuvarande form, fångar de kostnader som följer av att vara en ö utan fast landförbindelse. I sitt remissvar på Utjämningskommitténs betänkande, SOU 2024:50, välkomnade Region Gotland delar av förslagen men

bedömde att ölägets merkostnader fortfarande inte kompenserades fullt ut. Regionen pekade bland annat på sjukvården, räddningstjänsten och kollektivtrafiken.

Det fortsatta arbetet behöver därför skilja mellan kostnader som redan beaktas i utjämningen och sådana som består. En kompletterande ersättning skulle kunna bygga på dokumenterade, opåverkbara merkostnader och utformas så att samma kostnad inte ersätts två gånger. Kraven på effektiv verksamhet och god hushållning ska givetvis gälla också på Gotland. Men en nödvändig beredskap blir inte överflödig för att den används mer sällan av en liten befolkning.

Regeringen bör därför överväga en långsiktig lösning som kompletterar det kommunalekonomiska utjämningssystemet där det i dagsläget inte räcker till. Ett särskilt ötillägg eller en annan varaktig statlig ersättning bör kunna prövas, först i tanken och därefter i verkligheten. Underlag för ett sådant beslut kan tas fram tillsammans med Region Gotland och redovisa kostnader, finansiering och former för uppföljning. Det skulle ge bättre planeringsförutsättningar än återkommande diskussioner om tillfälliga tillskott.

Transporterna är en annan central del av öpolitiken. Regeringens stöd till resor med flyg och färja under andra halvåret 2026 är ett konkret erkännande av gotlänningarnas särskilda villkor. Stödet omfattar prisavdrag – ”Gotlandsrabatt” - för personer som är folkbokförda på ön. Det är en viktig förbättring, men löser inte i sig företagens fraktkostnader eller välfärdens merkostnader. Insatserna bör breddas och göras permanenta.

Även det nationella utvecklingspolitiska arbetet har gått vidare under den moderatledda regeringens ledning. Under 2026 har SVESAM-utredningen lämnat slutbetänkandet Ett sammanhållet, robust och konkurrenskraftigt Sverige, SOU 2026:46, som har skickats på remiss. Beredningen av det betänkandet och EU:s nya östrategi ger anledning att tydligare behandla öarnas villkor i den svenska politiken. Gotland skulle kunna vara ett första konkret exempel på hur detta omsätts i praktiken.

Artikel 174 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt anger att områden med allvarliga och permanenta naturbetingade eller demografiska nackdelar, däribland öregioner, ska ägnas särskild uppmärksamhet. Det ger stöd för att ta ölägets konsekvenser på allvar. Vilka ekonomiska åtgärder som är möjliga måste sedan prövas mot de regler som gäller för respektive insats, samt mot de offentliga finanserna.

En turistskatt lyfts emellanåt som en alternativ lösning, men är enligt min mening en mindre lämplig väg för att finansiera dessa permanenta åtaganden. Besöksnäringen

skapar arbetstillfällen och intäkter som Gotland behöver. Att göra vistelsen dyrare riskerar att försvaga den utvecklingen. Finansieringen bör därför utgå från uppdraget och de strukturella merkostnaderna. Att belägga gästnätter med en extra lokal skatt skulle dessutom innebära en administrativ börda för det lokala näringslivet, vilket är fel väg framåt.

Gotland har varaktiga kostnadsnackdelar som fordrar en varaktig lösning. EU-kommissionens östrategi stärker skälen för Sverige att ta ett samlat grepp. God välfärd i hela landet måste också innebära att människor på öar har tillgång till vård, utbildning, transporter och trygghet på rimliga villkor. Nu behöver den ambitionen få ett tydligare genomslag i hur staten utformar och finansierar sina insatser. Detta bör ges regeringen till känna.

Jesper Skalberg Karlsson (M)